

KANTOV POSTULAT JAVNOG PRAVA

Domagoj Vujeva <https://orcid.org/0009-0003-2957-5289>

Docent

Fakultet za političke znanosti
Sveučilište u Zagrebu

domagoj.vujeva@fpzg.hr

<https://doi.org/10.20901/an.22.04>

Izvorni znanstveni rad

Zaprimljeno: 13. 8. 2025

Prihvaćeno: 21. 9. 2025.

Sažetak U razlici spram ranije tradicije prirodnog prava, Kant napuštanje prirodnog stanja i stupanje u građansko stanje ne shvaća kao savjet razboritosti niti Božju zapovijed, nego kao moralnu dužnosti ili *a priori* zahtjev čistoga praktičnog uma. Kantovo moralno utemeljenje prijelaza iz prirodnog u građansko stanje u ovom se radu rekonstruira preko tri elementa njegova *Pravnog nauka*. Prvo, prirodno pravo na slobodu Kant ne izvodi iz žudnje za samoodržanjem ili neke druge (navodne) prirodne sklonosti čovjeka, nego iz „čovječanstva“ u našoj osobi, koje je u krajnjoj instanci utemeljeno u umnoj slobodi ili čovjekovoj sposobnosti za moralno samozakonodavstvo. Drugo, stečeno pravo (na posjedovanje izvanjskih predmeta) shvaćeno je kao nužno za puno očitovanje našeg prirodnog prava, a ne kao sredstvo za postizanje neke izvanjske svrhe (npr. zadovoljenje potreba, ostvarivanje koristi). Oba prava (stečeno izravno, a prirodno neizravno) Kant, treće, razmatra pod pretpostavkom prirodnog stanja, u čijoj je umnoj ideji da nikada ne možemo biti sigurni od međusobnog nasilja zbog prava svakoga da po svojoj procjeni i jednostrano primjenjuje silu prema drugima. Takvo stanje je „nepravno“ jer pravo zahtijeva da se htijenje jednoga može po općem zakonu uskladiti sa slobodom ostalih. U prirodnom stanju sloboda je po definiciji nemoguća pa čisti praktični um bezuvjetno zapovijeda, neovisno o svakom interesu, tj. isključivo sa stajališta slobode: *exeundum e statu naturali*.

Ključne riječi moralna autonomija, prirodno pravo, stečeno pravo, prirodno stanje, građansko stanje.

Uvod

U svom *Pravnom nauku* Kant formulira Postulat javnog prava prema kojemu je nužno istupiti iz prirodnog stanja i, zajedno s drugima, uspostaviti građansko (pravno) stanje te ostati u njemu. Ovakav zahtjev očekivan je u jednoj teoriji koja operira s pojmovnim parom prirodno stanje – građansko stanje. Kantovu verziju zahtjeva *exeundum e statu naturali*, međutim, dvije značajke čine jedinstvenom: prvo, Kant ne izvodi taj zahtjev iz žudnje za samoočuvanjem ili iz neke druge navodne sklonosti ljudske prirode niti iz dužnosti prema Bogu, nego ga shvaća kao moralnu dužnost, bezuvjetnu zapovijed čistoga praktičnog uma. Drugo, dužnost napuštanja prirodnog stanja i zasnivanja građanskog stanja nije samo moralna nego je i *pravna* dužnost, što znači da su drugi ovlašteni prisiliti me na njezino ispunjenje.

Ulazak u građansko društvo nije, dakle, za Kanta kao za Rousseaua „najdobrovoljniji čin na svijetu”. Moralno je opravdano primijeniti prisilu prema drugima kako bi se uspostavilo građansko stanje.

Kako shvatiti ovakvo moralno utemeljenje zahtjeva za napuštanjem prirodnog stanja i u njemu sadržanu ovlast prisile prema drugima? Jasno je da taj zahtjev, u skladu sa svojim statusom bezuvjetne zapovijedi, ne može biti utemeljen instrumentalno i opravdan npr. ugroženošću našeg život u prirodnom stanju. Ali on mora biti zasnovan na razlozima, konzistentan u izvedbi i uvjerljiv onima kojima je upućen. U ovom radu razmotrit će se dvije ključne pretpostavke moralnog utemeljenja prijelaza iz prirodnog u građansko stanje u Kantovu *Pravnom nauku*. Prvo, polazišna točka tog nauka – prirodno pravo – nije izvedena iz neke empirijske značajke čovjekove prirode (žudnja za samoodržanjem, sklonost samointeresnom djelovanju) niti iz dužnosti prema Božjem zakonu, nego svoj izvor ima u umnom pojmu slobode ili čovjekovoj moralnoj autonomiji. Na isti, aprioran način, utemeljeno je stečeno pravo (pravo privatnog vlasništva) koje je neposredan razlog aktiviranja dužnosti izlaska iz prirodnog stanja. To pravo Kant shvaća, kako će se pokazati, kao nužno za potpuno očitovanje našeg prirodnog prava (na slobodu) u izvanjskom svijetu. Drugo, Kantovo prirodno stanje lišeno je bilo kakvih antropoloških pretpostavki i shvaćeno je kao *a priori* ideja nepravog stanja u kojemu je svatko ovlašten po svojoj procjeni služiti se nasiljem protiv drugih. U takvom nepravom stanju po definiciji je nemoguća zaštita kako prirodnog, tako i vlasničkog prava, odnosno djelovanje prema pojmu prava koji zahtijeva da sloboda jednoga bude usklađena sa slobodom ostalih prema općem zakonu.

Rad je podijeljen u tri poglavlja. U prvom poglavlju razmatra se prirodno pravo na slobodu i način na koji ga Kant izvodi iz pozitivnog pojma slobode ili slobode kao moralne autonomije. Drugo poglavlje bavi se stečenim pravom, odnosno pravom privatnog vlasništva. Pokazat će se da ono mora biti dodatno opravdano jer *prima facie* predstavlja povredu prirodnog prava na slobodu drugih. Treće poglavlje tematizira prirodno stanje kao stanje „poopćenog nasilja” i identificira razloge kako moralnog karaktera nužnosti napuštanja tog stanja, tako i moralne ovlasti upotrebe prisile protiv drugih u svrhu zasnivanja građanskog stanja.

Prirodno pravo

U prolegomeni *Pravnog nauka* Kant ističe kako se subjektivna prava mogu podijeliti u prirodno i stečeno, pri čemu je prirodno pravo „samo jedno i jedino”, a to je „sloboda (neovisnost o nečijem prisiljavajućem htijenju)” (6: 237)¹. Sasvim općenito, riječ je o slobodi izvanjskog djelovanja, pravu da svojim djelovanjem slijedimo svrhe koje smo sami odabrali, a da u tome ne budemo spriječeni ili ometeni samovoljnom prisilom drugih (ako naše djelovanje može supostojati s njihovom slobod-

¹ Budući da hrvatski prijevod *Metafizike čudoređa* na marginama stranica sadrži paginaciju izvornika Pruske akademije znanosti, *Pravni nauk* citirat će se skraćeno prema tom izvorniku, kako je uobičajeno u sekundarnoj literaturi (npr. 6: 232), pri čemu se prva znamenka odnosi na svezak, a druga na broj stranice. Sve korekcije u prijevodu načinjene su također prema izvorniku. Ostali Kantovi spisi citiraju se prema paginaciji hrvatskog prijevoda jer ne sadrže paginaciju izvornika.

dom prema općem zakonu)² niti učinjeni pukim sredstvom za njihove svrhe. Status prirođenog prava podrazumijeva da ga ne moramo steći, odnosno imamo ga „po prirodi, neovisno o bilo kakvom pravnom činu” (6: 237). Kant ga još naziva i izvornim pravom „koje svakom čovjeku pripada na temelju njegova čovječanstva” (6:237). Prirođeno pravo slobode prije svega obuhvaća neizostavne uvjete djelovanja i ono što je minimalno potrebno da bi djelovanje kao afirmativan čin moglo biti izvršeno: život, tijelo i sve što je od tijela neodvojivo (naše tjelesne i umne sposobnosti), ali i s njim povezano (jabuka koju držim u ruci), budući da je prekidanje tjelesne veze između mene i nekog predmeta nemoguće bez povrede mog tjelesnog integriteta. Može se stoga reći kako je tjelesni integritet „paradigma” prirođenog prava (Ludwig, 2004: 174).³ Na osnovu toga možemo i reći kako povredu prirođenog prava možemo osjetilno (empirijski) doživjeti, kao kad netko npr. s namjerom ugrozi naš život, odgurne nas s dijela javne površine na kojem stojimo, zaprijeti nam kretanje ili nam otrgne jabuku iz ruke.

No, iako su život i tijelo pretpostavke našeg djelovanja, Kant ne govori o *pravu* na život, tjelesni integritet ili slobodi kretanja, nego samo o pravu na slobodu. Tom pravu inherentna su četiri ovlaštenja koja ga dodatno konkretiziraju: prirođena jednakost, tj. „neovisnost po kojoj drugi nekoga ne mogu obvezivati više no što on zauzvrat može obvezati njih”, zatim čovjekova odlika po kojoj je on „svoj *vlastiti gospodar* (sui iuris)”, „besprijeekornost”, kao odlika po kojoj čovjek može biti pravno odgovoran samo za posljedice vlastitih djelovanja i naposljetku „ovlast da se u odnosu prema drugima čini nešto što po sebi ne umanjuje ono što je njihovo” ili ovlast da se svojim djelovanjima utječe na druge, ali tako da oni svojim djelovanjima mogu ostvariti svrhe koje su sami postavili (6: 237-8). Ni jedno od ovih ovlaštenja, međutim, ne dodaje ništa novo prirođenom pravu na slobodu, nego su njegove sastavne komponente, odnosno u njemu su analitički sadržana. Osim toga, ona se ne odnose ni na kakvu supstancijalnu kvalitetu (život, tijelo), nego predstavljaju granice djelovanju drugih u odnosu na mene, ili zahtjev da me drugi ne učine ovisnim o svom samovoljnom htijenju (Ripstein, 2009: 35; Flikschuh, 2017: 59, 62, 70; 2022: 828, 831). Može se, naravno, tvrditi da su pravo na život i tjelesni integritet prešutno sadržani u prirođenom pravu na slobodu, kao implikacije zahtjeva prema drugima koji ono predstavlja. No, ono nije identično pravu na život i vlastito tijelo niti je u njemu utemeljeno. Hobbes je kao prirodno pravo odredio slobodu da čovjek

² Sama prisila, prema Kantu, nije u suprotnosti sa slobodom jer „pravo je povezano s ovlašću za prisilu” (6: 231). Kant kaže kako pravo ne treba shvaćati kao da je sastavljeno od dva dijela, nekog pravnog zahtjeva i ovlasti na prisilu, nego „pravo i ovlast na prisilu znače (...) jedno te isto” (6: 232), odnosno imati neko pravo znači imati ovlast na upotrebu prisile radi zaštite ili provedbe tog prava (koju u građanskom stanju u normalnom slučaju provodi država). Budući da je prema Općem principu prava svako djelovanje pravno ako „dopušta da po općem zakonu sloboda svačijeg htijenja supostoji sa svačijom slobodom” (6: 230), pojam prava može se „neposredno odrediti kao mogućnost povezivanja opće uzajamne prisile sa svačijom slobodom” (6: 232). Stoga je zabranjena samo ona prisila koja je primijenjena protiv djelovanja koje može supostojati sa slobodom drugih prema općem zakonu. Prisila primijenjena protiv takve prisile je pravna jer je ona primijenjena „kako bi se uklonila zapreka slobodi u skladu sa slobodom po općim zakonima” (6: 231).

³ Za očitovanje prirođenog prava preko tijela vidi i Flikschuh (1999: 254); Hruschka (2004: 66); Ripstein (2009: 40-2); Blumenfeld (2024: 48). Za tjelesni posjed kao dio prirođenog prava vidi Mulholland (1990: 217-8, 247).

učini sve što je potrebno da bi se održao na životu, pretpostavivši univerzalnu sklonost ljudske prirode za samoodržanjem (Hobbes, DCi, 1.7, L, 14.1). Ovo rješenje neprihvatljivo je sa stajališta Kantova kritičkog i apriornog pravnog nauka, zbog njegova „empirijskog” utemeljenja, naime, jer polazi od jedne sklonosti ljudske prirode čija je univerzalnost, upravo zbog njezina empirijskog karaktera, dvojben. I Hobbes je bio svjestan da za neke ljude samoodržanje nije najviša vrijednost, zbog čega je prirodne zakone, koji nam kazuju što trebamo učiniti kako bismo zaštitili svoje temeljno prirodno pravo, predstavio ne samo kao razumska pravila nego i Božje zapovijedi (Hobbes, DCi, 4; L, 15.41, 31.1-7).⁴ Ovo pak rješenje nezadovoljavajuće je iz kantovske perspektive jer izvor naše obveze i prava smješta izvan nas samih. Iz istog razloga nezadovoljavajuće je i Lockeovo rješenje prema kojemu dužnost za samoočuvanjem u konačnici imamo prema Bogu kao svom stvoritelju.

No, ako Kant odbacuje oba rješenja, gdje onda vidi temelj prirodnog prava? Ono sigurno nije empirijska činjenica⁵ niti je samorazumljivo – ropstvo i kmetstvo najbolji su povijesni dokaz za to, ali i oduzimanje temeljnih prava nekim kategorijama stanovništva zbog svojstava koja su im pripisivana kao „objektivna” (rasna, nacionalna, vjerska i dr.)⁶ u nešto recentnijoj povijesti. U *Pravnom nauku* Kant kaže da prirodno pravo „svakom čovjeku pripada na temelju njegova čovječanstva”.⁷ Ali što je „čovječanstvo” i u čemu se ono sastoji? Na to pitanje Kant ne daje odgovor u *Pravnom nauku*, jer pretpostavlja da je odgovor poznat od ranije, naime, iz *Osnivanja metafizike čudoređa* i *Kritike praktičnog uma* (Ludwig, 2005: 103). Čovječanstvo, koje svaki čovjek kao umno biće ima u vlastitoj osobi, proizlazi iz njegove svijesti o moralnom zakonu i sposobnosti da djeluje prema tom zakonu. Ova sposobnost, koja je prema Kantu neupitna i potvrđuje ju najobičnije iskustvo⁸, pretpostavlja neovisnost volje od kauzalnog mehanizma prirode, jer samo volja koja nije uvjetovana prirodnim sklonostima može imati svijest o obavezi koju podrazumijeva moralni zakon i djelovati iz dužnosti prema njemu. Neuvjetovanost volje mehanizmom prirode, koja razlikuje čovjeka od svih drugih poznatih bića u pojavnom svi-

⁴ Za odnos prirodnih prava i prirodnih zakona kod Hobbesa, vidi Ribarević, 2006.

⁵ U tom smislu potrebno je revidirati prethodnu tvrdnju kako povredu našeg prirodnog prava možemo izravno osjetilno (empirijski) doživjeti. Na taj način možemo iskusiti prijetnju našem životu ili povredu našeg tjelesnog integriteta. Doživjeti takvu prijetnju, odnosno povredu kao povredu našeg prirodnog prava možemo samo nakon što je to pravo normativno uspostavljeno (da ga imamo „po prirodi”) i utvrđeno u čemu se ono sastoji (život, tijelo itd.).

⁶ Oduzimanje temeljnih prava na ovoj osnovi proturječi ovlaštenju „besprijekornosti” Kantova prirodnog prava prema kojoj čovjek „prije bilo kojeg pravnog čina nikome nije nanio nepravdu”.

⁷ U hrvatskom izdanju *Metafizike čudoređa* „čovječanstvo” (*Menschheit*) je prevedeno kao „ljudskost”. Prevoditelj *Osnivanja metafizike čudoređa* i *Kritike praktičnog uma* odlučio se za „čovječanstvo”. To je, po mom sudu, bolje rješenje, jer više ističe čovjekovu umnu prirodu, pripadnost noumenalnoj zajednici umnih bića, dok „ljudskost” sugerira pripadnost biološkoj vrsti.

⁸ Kant, naime, u svojim razmatranjima morala uvijek polazi od obične ljudske svijesti i smatra da već ona povezuje moralno djelovanje s idejom bezuvjetne dužnosti, tj. one koja se ne ispunjava iz neke prirodne sklonosti ili samointeresa, koliko god bila maglovita ta ideja u našoj običnoj moralnoj svijesti (usp. Kant, 2003: 7, 22; Kant, 1990: 63, 65). Zadaću svoje moralne filozofije on vidi u jasnom formuliranju moralnog principa „koji je već na djelu u našim običnim moralnim sudovima” (Paton, 1948: 24). U nedostatku takvog principa „čudoređe ostaje podvrgnuto svakojakom kvarenju” jer nedostaje „najviša norma za njegovo ispravno prosuđivanje” (Kant, 2003: 8).

jetu, Kant naziva slobodom u najstrožem, tj. transcendentalnom smislu ili još spontanošću volje (Kant, 1990: 61). Ali naše slobode „ne možemo postati neposredno svjesni (...) niti je možemo zaključiti na osnovu iskustva, jer nam iskustvo daje spoznati samo zakon pojava, dakle mehanizam prirode, direktnu suprotnost slobode” (Kant, 1990: 62). Neposredno možemo biti svjesni moralnog zakona koji nas, kada djelujemo iz dužnosti prema njemu, vodi do pojma slobode. Drugim riječima, volja je slobodna u punom smislu samo kad je određena moralnim zakonom jer tada je neovisna od svakog osjetilnog uvjeta. Tako sloboda preko moralnog zakona „dokazuje svoju stvarnost” u praktičnom smislu (6: 221). Istinska inovacija Kantove moralne filozofije – i u njegovu samorazumijevanju – bila je, međutim, što je zakon koji volja slijedi i koji je uvjet mogućnosti njezine pune slobode shvatio kao izraz nje same. „Sve dok je porijeklo zakona bilo pripisivano prirodi ili iskustvu ili Bogu, koliko god on bio rigorozan i izvjestan, poslušnost njemu morala je biti heteronomna i restriktivna po slobodu” (Beck, 1960: 199). Za Kanta je pak moralni zakon vlastita volja učinjena općom zakonodavnom voljom, ona koje je određena samo formom zakona koja je opća pa nam kategorički imperativ (opet, kao izraz naše umne volje) nalaže da djelujemo prema onim maksimama koje mogu postati opći zakon.⁹ Ukratko, istinski slobodna volja je *autonomna volja*.¹⁰

Upravo je autonomija volje, kao sposobnost volje za samoodređenje moralnim zakonom, osnova prava čovječanstva u vlastitoj osobi. Reći da čovjek ima čovječanstvo u vlastitoj osobi isto je što i reći da on „*egzistira* kao svrha sama po sebi”, što znači da čovjek ne zadobiva vrijednost tek s obzirom na neku svrhu izvan sebe za koju bi mogao biti koristan kao i da ga drugi ne smiju proizvoljno tretirati samo kao sredstvo za vlastite svrhe (Kant, 2003: 49-50). Za razliku od stvari koja su samo sredstvo za neku drugu svrhu, umna bića koje „njihova priroda odlikuje već kao

⁹ „Na taj način subjekt je konstituiran imanentno, u odnošenju spram sebe sama.” (Burger, 1990: 19). Kant o vlastitoj inovaciji kaže u *Osnivanju metafizike čudoređa*: „Ako se osvrnemo na sva dosadašnja nastojanja koja su ikada smjerala na to da se pronađe princip čudoređa, onda nije nikakvo čudo zašto su se sva skupa morala izjaloviti. Čovjeka su po njegovoj dužnosti gledali kao vezana na zakone, ali im nikada nije palo na pamet da je podložen *samo svome vlastitom*, ali ipak *općemu zakonodavstvu* i da je samo obavezan postupati prema svojoj vlastitoj zakonodavnoj volji, ali koja je prema prirodnoj svrsi općenito zakonodavna.” (Kant, 2003: 54). O moralnom zakonu kao izrazu čovjekove vlastite volje učinjenom općom zakonodavnom voljom vidi još Kant, 2003: 52, 55.

¹⁰ Strogo gledano, Kant hoće pokazati kako ideja slobode u negativnom smislu (spontanost), kao sposobnost započinjanja novoga kauzalnog niza, proizlazi iz pozitivne slobode (autonomije). Volja, naime, uvijek podrazumijeva djelovanje prema predodžbi zakona, budući da je volja „neka vrsta kauzaliteta živih bića”, a „pojam kauzaliteta donosi sa sobom pojam *zakona*” (Kant, 2003: 71). No samo u slučaju autonomne volje njezin djelatni uzrok nema izvor u osjetilnosti, nego je sâm zakon djelatni uzrok, odnosno, budući da je zakon sadržan u pojmu volje, ona je „u svima svojim djelovanjima sama sebi zakon” (Kant, 2003: 71-2). Autonomna volja dobivena je „regresijom na uvjete” pune slobode volje, „uvjete koji nisu ostvareni u prirodnom čovjeku”, ili autonomna volja je „idealizacija volje kao sposobnosti spontanosti” (Beck, 1963: 199). Drugim riječima, samo zbog sposobnosti da svoju volju odredimo za djelovanje moralnim zakonom, opravdano je prihvatiti ideju slobode volje, tj. misliti se slobodnima u smislu neuvjetovanosti mehanizmom prirodne kauzalnosti. Istinski spontana volja je samo autonomna volja: „slobodna volja i volja pod čudorednim zakonima jest jedno te isto” (Kant, 2003: 72).

svrhe po sebi” nazivaju se osobama (Kant, 2003: 49).¹¹ A ono što je svrha po sebi ima apsolutnu vrijednost ili dostojanstvo. „Tako je čudorednost i čovječanstvo, ukoliko je ovo potonje sposobno za prvu, ono što jedino ima dostojanstva” (Kant, 2003: 56), odnosno „*autonomija* je (...) temelj dostojanstva ljudske i svake umne prirode” (Kant, 2003: 57).¹² Na osnovu povezanosti autonomije i čovječanstva, kategorički imperativ u svojoj drugoj formulaciji zahtijeva da u svojim djelovanjima uzimamo čovječanstvo, kako u svojoj vlastitoj osobi, tako i u osobi svakog drugog, uvijek ujedno kao svrhu, a nikada samo kao sredstvo (Kant, 2003: 55). Na ovom zahtjevu zasnovano je i prirodno pravo na slobodu koje je polazište Kantova pravnog nauka. Razlika spram principa autonomije, tj. u njemu sadržene moralnosti djelovanja, koja podrazumijeva ne samo djelovanje prema moralnom zakonu nego i svijest o moralnom zakonu, odnosno onome što moralni zakon od nas traži kao *motiv* djelovanja, je što ograničenje postavljeno djelovanju drugih prirođenim pravom od njih ne zahtijeva moralnu motivaciju. Pravo se, naime, odnosi na *izvanjska* djelovanja, a to su ona kod kojih, osim ideje dužnosti, dolazi u obzir i neka druga, patološka pobuda, npr. strah od kazne.¹³ Zbog toga takva djelovanja mogu biti predmet regulacije zakonima države, koja se u njihovu provođenju oslanja na prijetnju prisilom, ili u krajnjem slučaju, na direktnu prisilu. Drugim riječima, u svojim pravnim djelovanjima ne moram učiniti poštovanje prirodnog prava drugih motivom svog djelovanja, dovoljno je da druge ne podvrgavam svom proizvoljnom htijenju, odnosno da svojim djelovanjem ne ugrožavam nezavisnost drugih, iz kojih god motiva se suzdržavao od takvog ugrožavanja. Budući da je s jedne strane prirodno pravo, preko ideje čovječanstva, moralno zasnovano, ali da, s druge strane, ono štiti prostor mog izvanjskog djelovanja, odnosno postavlja ograničenje izvanjskom djelovanju drugih u odnosu na mene, država je moralno ovlaštena upotrebljavati prisilu kako bi svakog odvratila od povrede prirodnog prava drugih.

¹¹ „Osoba je subjekt čija su djelovanja *uračunljiva*. *Moralna osobnost* nije dakle ništa drugo doli sloboda umnog bića podvrgnutog moralnim zakonima.” (6: 223). Budući da Kant razliku između osoba i stvari vidi u sposobnosti za obavezu prema moralnom zakonu, on sva bića iz životinjskog i biljnog svijeta ubraja u stvari.

¹² Vezu između osobnosti, moralno-praktičnog zakona i dostojanstva Kant potvrđuje i u *Metafizici čudoređa*: „Samo čovjek kao *osoba*, tj. kao subjekt moralno-praktičnog uma, uzvišen je iznad svake cijene; jer kao takav (*homo noumenon*) on se ne može cijeliti kao puko sredstvo za tuđe, pa čak ni za svoje vlastite svrhe, nego kao svrha sama po sebi, tj. posjeduje *dostojanstvo* (apsolutnu unutrašnju vrijednost).” (6: 434-5).

¹³ Nasuprot tome, etika (ili etičko zakonodavstvo) odnosi se na unutrašnja djelovanja, a to su samo ona poduzeta iz dužnosti, odnosno samo ona kod kojih je motiv djelovanja znanje da je neko djelovanje dužnost. „Zakonodavstvo koje neko djelovanje čini dužnošću i tu dužnost ujedno pobudom jest *etičko*. A zakonodavstvo čiji zakon to ne uključuje, te dakle dopušta neku drugu pobudu osim ideje dužnosti, jest *pravno*.” (6: 219). Budući da je nemoguće izvanjski (izravnim prisilom, odvracanjem prijetnjom kazne, poticanjem nagradama itd.) zakon učiniti pobudom djelovanja – u tom slučaju pobuda je nastojanje da se izbjegne bol, strah od kazne ili privlačnost nagrade – kod etičkih dužnosti i etičkih djelovanja u obzir dolazi isključivo samoprisila. U tom su smislu ona unutrašnja. No, obaveza je u oba slučaja moralna, jer je obaveza prema zakonu koji je izraz kategoričkog imperativa, odnosno moralnom zakonu. Ovime ni u kom slučaju nisu iscrpljene sve dimenzije Kantova naoko jednostavnog razlikovanja pravnog i etičkog zakonodavstva, odnosno „unutrašnjeg” i „izvanjskog”. Za pregnantan prikaz tog razlikovanja vidi Ludwig, 2013.

Iako se prirodno pravo očituje preko mojih djelovanja u izvanjskom, empirijskom svijetu i iako zapreku takvim djelovanjima možemo empirijski, iskustveno doživjeti, prirodno pravo samo nije ništa empirijsko. Ono nije identično pravu na život niti je izvedeno iz naše žudnje za samoodržanjem ili bilo koje druge osjetilne sklonosti, nego ima porijeklo u umnoj prirodi čovjeka kao bića koje je sposobno djelovati prema moralnom zakonu, što mu daje apsolutnu vrijednost, tj. status svrhe po sebi. No, ono nije ni naličje dužnosti prema onostranom autoritetu, u čijem zakonu naš um može samo participirati tako da ga spoznaje, nego je neizravan rezultat čovjekova umnog samozakonodavstva. Moralnim izvođenjem prirodnog prava dobili smo prvi element za Kantovo moralno utemeljenje političke obveze.

Stečeno pravo

Vidjeli smo da je prema Kantu sve ono što je neodvojivo od mene (tijelo) ili sa mnom tjelesno povezano (olovka koju držim u ruci) izravno obuhvaćeno prirodnim pravom i u tom smislu spada u ono *unutrašnje moje* (6: 250). Povreda moga tijela ili predmeta s kojim sam tjelesno povezan izravna je povreda moje osobe. Ključno pitanje za Kanta je, međutim, je li moguće *izvanjsko moje*, odnosno mogu li imati pravo na predmete s kojima nisam osjetilno povezan. Radi se, dakako, o pravu privatnog vlasništva, koje je stečeno pravo i čijom se mogućnošću bavi najopsežnije poglavlje *Pravnog nauka*, ono o privatnom pravu. Kant, međutim, pravo na izvanjske predmete ne naziva privatnim vlasništvom, nego inteligibilnim posjedom. Ovo je važno iz dva razloga. Prvo, pridjevom „inteligibilno” Kant želi naglasiti da je riječ o pravu koje ne pretpostavlja osjetilnu, prostorno-vremensku povezanost s predmetom, odnosno radi se o pravu na predmete koji su *različiti* od mene (Kant još govori i o umnom, samo pravnom ili intelektualnom posjedu). Ako takvi, izvanjski predmeti, mogu biti moji, onda ih moram moći smatrati svojima neovisno o tome jesam li s njima tjelesno povezan. Posjed koji ne ovisi o prostorno-vremenskim, iskustvenim uvjetima moje povezanosti s predmetom Kant naziva inteligibilnim posjedom. Drugo, pojmom „posjed” Kant daje do znanja da je riječ o pravu koje je šire od privatnog vlasništva. Inteligibilni posjed obuhvaća tri vrste predmeta: tjelesnu stvar različitu od mene (npr. olovka koju sam odložio na stol), nečije htijenje u vezi nekog čina (npr. izvršenje ugovorne obveze) i nečiji status u odnosu na mene (npr. bračno i roditeljsko pravo).¹⁴ Privatno vlasništvo, ističe Kant, podrazumijeva samovoljno raspolaganje nad nekim predmetom do njegova uništenja, zbog čega samo nad prvom vrstom predmeta (tjelesne stvari) mogu imati pravo vlasništva (6: 270). Druge dvije vrste predmeta izravno su vezane za htijenje (koje kao slobodno mogu imati samo osobe) pa bi primjena pojma privatnog vlasništva na njih implicirala da možemo imati vlasništvo nad drugim ljudima, što pak proturječi pravu čovječanstva u

¹⁴ Njima odgovaraju tri vrste prava: stvarno pravo, osobno pravo i osobno pravo na način stvari. Kod osobnog prava moj odnos prema predmetu posjeda neovisan je uvjetu vremena, kao kad se stranke ugovorom obvezuju na izvršenje nekog čina u budućnosti pa „obećani učinak spada prema tome u ukupnu imovinu” (6: 248). Predmet koji ovdje stječem u svoj izvanjski posjed je „nečije obećanje (a ne obećano)” (6:274). Tjelesni (empirijski) posjed nečijeg htijenja u ovom smislu bila bi transakcija koja se izvršava u istom trenutku kad je dogovorena. Kod osobnog prava na način stvari predmet je posjeda neovisan i o prostoru i o vremenu: malodobna djeca imaju obaveze prema roditeljima i kad nisu s njima u istom kućanstvu i roditelji ih mogu obvezati na izvršenje nekog budućeg čina (6:248).

njihovoj osobi. Posjed za Kanta u najširem smislu označava neku vezu s predmetom, na osnovu koje taj predmet imamo pod svojom kontrolom (Mulholland, 1990: 203). U tom smislu, posjed je „subjektivan uvjet mogućnosti uporabe” (6: 245) i Kant razlikuje empirijski (tjelesni) i inteligibilni (netjelesni) posjed.

Budući da Kant u svojim pravno-političkim razmatranjima, kako smo vidjeli, ne polazi od žudnje za samoodržanjem, čovjekovih potreba ili društvene koristi, nego od pojma slobode, ispitati mogućnost izvanjski mog i tvog znači dovesti je u vezu sa slobodom, točnije prirodanim pravom na izvanjsku slobodu. S jedne strane čini se da naše prirodno pravo jednoznačno zahtijeva pravo izvanjskog posjeda. To je pravo neophodno za puno realiziranje našeg prirodnog prava, odnosno naše slobode izvanjskog djelovanja (Mulholland, 1990: 246, 250). Kada bismo, drugim riječima, mogli djelovati samo na osnovu tjelesne povezanosti s predmetima, naša sloboda možda ne bi bila dokinuta, ali bi bila bitno umanjena (Steigleder, 2002: 168). No, s druge strane, izvanjski posjed ne može se izravno izvesti iz prirodnog prava, iz dva razloga. Prvo, Kant upozorava kako pravo posjedovanja izvanjskih predmeta nije analitički sadržano u prirodnom pravu jer bismo mogli djelovati – u koliko god reduciranoj mjeri – i bez prava izvanjskog posjeda. Drugim riječima, neki stupanj slobode preostao bi nam i kad bismo imali samo prirodno pravo te pravo tjelesne upotrebe predmeta koja je prirodanim pravom obuhvaćena. Ipak, mogli bismo tvrditi da je izvanjski posjed, kako smo vidjeli, neophodan za ostvarivanje punih potencijala naše slobode. Problem je, međutim, što moje pravo izvanjskog posjeda priječi druge u tjelesnoj upotrebi nekog predmeta, a takva upotreba dio je njihova prirodnog prava. Drugim riječima, glavni problem je što je, kako se čini, pravo izvanjskog posjeda nespojivo s prirodanim pravom. Ako sukob među dvama pravima ne bi mogao biti razriješen, pravo izvanjskog posjeda moralo bi biti odbačeno jer ne možemo imati pravo na ono što je suprotno prirodnom pravu.

Taj sukob u korist prava izvanjskog posjeda Kant rješava putem Pravnog postulata praktičnog uma. Njegov argument je da čisti praktični um može propisivati samo formalne zakone htijenju (volji) s obzirom na mogućnost upotrebe predmeta.¹⁵ Ovo podrazumijeva dvije stvari. Prvo, čisti praktični um ne može odrediti konkretnu svrhu za koju bi predmet morao biti upotrijebljen (npr. da jabuka služi samo za jelo ili stolica za sjedenje). Budući da se predmeti mogu upotrebljavati na način ili za svrhe koje su neovisne o tjelesnoj vezi s predmetom, netjelesna upotreba – i inteligibilni posjed kao njezin subjektivni uvjet – mora biti moguća. Jedino ograničenje upotrebe su prirodna svojstva samog predmeta i naše tjelesne sposobnosti (Hespe, 2002: 134). No, time još nije odstranjena glavna zapreka pravu izvanjskog posjeda, a to je nekompatibilnost s prirodanim pravom drugih. Ključna je u tom smislu druga implikacija Kantova argumenta. Formalni zakoni čistoga praktičnog uma ne mogu uspostaviti vezu između *konkretnih* osoba i *konkretnih* predmeta, što znači da nitko ne smije biti zapriječen niti privilegiran u stjecanju nekog predmeta, bilo na osnovi nekih empirijskih karakteristika svoga htijenja (privilegije, snaga, potrebe) ili materijalnih svojstava predmeta (rijetkost). Drugim riječima, svi imaju jednako pravo na sve izvanjske predmete, a ako je tako, onda je prema Kantu

¹⁵ Kantovim riječima: „čisti praktični um ne utemeljuje htijenje ni na kojim drugim zakonima doli na formalnim zakonima uporabe, te dakle izuzima sadržaj htijenja, tj. ostalu kakvoću predmeta *ako je on samo predmet htijenja*”. (6: 246).

pravo izvanjskog posjeda spojivo sa slobodom svih prema općem zakonu.¹⁶ Zabraniti izvanjski posjed pod tim uvjetima dovelo bi slobodu u proturječje sa samom sobom jer bi nas onemogućilo u slobodnom raspolaganju predmetima koje podrazumijeva i mogućnost njihove netjelesne upotrebe, iako je jedina zapreka takvoj upotrebi otklonjena. Važno je naglasiti: argument je dan sa stajališta slobode drugih, ne nužnosti njihova samoodržanja ili zadovoljenja potreba. Drugim riječima, argument ne može biti da su neki predmeti važniji za samoodržanje pa moraju biti jednako raspodijeljeni niti da trajnim prisvajanjem nekog izvanjskog predmeta (npr. zemljišta) ne ostavljamo dovoljno drugima da se pobrinu za svoje potrebe. To su materijalna određenja (htijenja ili predmeta) za koje su zakoni čistoga praktičnog uma, zbog svoje formalne prirode, slijepi. Apstrahiranje od takvih određenja uvjet je za izvođenje prava vlasništva iz slobode. Kantova teorija prava i države ne isključuje mogućnost različitih oblika vlasničkog uređenja u uspostavljanom građanskom stanju, ovisno o konkretnim zahtjevima zajedničkog života. Ali ovdje se radi o izboru između samo dvije opcije: potpunoj zabrani ili općoj dopuštenosti prava posjeda koje ne ovisi o empirijskoj vezi s predmetom i Postulat pokazuje da se moramo opredijeliti za drugu opciju.

Postulat je tako utemeljio mogućnost prava vlasništva. Ali nije učinio ništa više od toga. Nije utemeljio pravo na *ovaj ili onaj* izvanjski predmet niti pokazao *kako* stječemo pravo na *određeni* izvanjski predmet. Postulat je zapravo afirmirao opću ovlast na posjedovanje izvanjskih predmeta kao *inherentnu prirodnom pravu* tako što je otklonio jedinu relevantnu zapreku ispunjenja zahtjeva prirodnog prava za posjedovanje izvanjskih predmeta. Pravo na određeni izvanjski predmet, međutim, nije inherentno prirodnom pravu. Ono mora biti dodatno opravdano.¹⁷ Tom opravdanju posvećeno je čitavo poglavlje o privatnom pravu, a zapravo i cijeli *Pravni nauk* jer nešto izvanjsko može biti konačno stečeno samo u građanskom stanju, a trajno osigurano tek uvođenjem pravnog stanja i u međunarodnim odnosima te nastojanjem za ostvarivanjem vječnog mira, budući da ništa „moje i tvoje” ne može biti sigurno dok god je rat među državama izgledna opcija. No, Kant već pri kraju izvođenja Postulata čini prvi korak od općeg ovlaštenja na posjedovanje prema utemeljenju prava na određeni izvanjski predmet, formulirajući tzv. Zakon dopuštanja koji nam daje „ovlast da svima drugima nametnemo obvezu koju inače ne bi imali, naime da se suzdrže od uporabe stanovitih predmeta našega htijenja jer smo ih mi prvi zaposjeli” (6: 247). Za stjecanje prava na određeni izvanjski predmet potrebna je dakle posebna ovlast, jer se to stjecanje kojim se drugima nameće obaveza zbiva jednostranim činom a „drugima se jednostranom voljom ne može nametnuti obveza koju za sebe inače ne bi imali” (6: 264).¹⁸ Pri tome je uvjet stjecanja vremen-

¹⁶ Za interpretaciju Pravnog postulata koju ovdje slijedim, vidi Hespe, 2002:130-6; Steigleder 2002: 172.

¹⁷ Za razlikovanje ova dva aspekta prava inteligibilnog posjeda vidi: Baumann, 1994: 151-2; Byrd i Hruschka, 2006: 221; Mulholland, 1990: 254, 266. Za opću ovlast posjedovanja izvanjskih predmeta kao dio prirodnog prava vidi Bartuschat, 1998: 18, 22-3, Byrd i Hruschka, 2006: 254-6.

¹⁸ Razmatranje Kantove teorije stjecanja, izložene u drugom dijelu poglavlja o privatnom pravu, nadilazi okvire ovoga rada, ali treba istaknuti kako će Kant pokazati da je umni naslov stjecanja ili pravi izvor ovlaštenja na stjecanje nekog izvanjskog predmeta *a priori* sjedinjena volja svih, koja je sadržana u ideji izvornoga zajedničkog posjeda. Kant, naime, u svojoj teoriji stjecanja polazi od pretpostavke da svi ljudi izvorno, tj. prije bilo kakvog pravnog čina, zajednički posjeduju cjelokupnu površinu zemlje i sve što se na njoj nalazi (6: 262). Izvorno pravo zajedničkog

sko prvenstvo, odnosno neki predmet smo ovlašteni smatrati svojim jer smo ga prvi zaposjeli. To je, naime, jedini način izvornog stjecanja koji je ispražnjen od svih materijalnih određenja (fizička snaga, potrebe itd.) i koji stoga odgovara kriteriju formalnosti zakona čistoga praktičnog uma postavljenom Postulatom (Szymkowiak, 2009: 588-9).

Neovisno o tome prihvatimo li Kantov način utemeljenja prava vlasništva, neosporno je da ga je on izveo isključivo iz pojma (izvanjske) slobode, bez ikakve reference na nužnost samoodržanja, zadovoljenje potreba, društvenu korist vlasništva ili njegove civilizacijske učinke (Kersting, 1991: 118-9). Pravo izvanjskog posjeda s jedne je strane neophodno za potpuno realiziranje naše slobode u izvanjskom djelovanju i u tom je smislu (neizravan) zahtjev našeg prirodnog prava. Udovoljenje tom zahtjevu moguće je, međutim, samo zato što je Postulat pokazao da pravo izvanjskog posjeda može biti pomireno s prirodnim pravom slobode ostalih prema općem zakonu. Izvođenjem prava vlasništva iz izvanjske slobode dobili smo drugi element Kantova moralnog utemeljenja političke obveze.

Prava u prirodnom stanju

U okviru privatnog prava Kant razmatra stečeno pravo – uz pretpostavku normativno osiguranog važenja prirodnog prava kao osnove njegova izvođenja i opravdanja – u prirodnom stanju. Drugim riječima, poglavlje o privatnom pravu istovremeno sadrži Kantovu teoriju prirodnog stanja, ili privatno pravo izloženo je u uvjetima prirodnog stanja, odnosno kao pravo u prirodnom stanju. Ovaj identitet privatnog prava i prirodnog stanja na prvi pogled može nas iznenaditi jer Kant tvrdi kako je prirodno stanje „nepravno stanje” ili „stanje *bespravlja*” (6: 306, 312). Prirodno stanje prema tome istovremeno bi bilo i pravno i nepravno stanje. Kantova kvalifikacija prirodnog stanja kao nepravnog ili bespravnog ne tiče se, međutim, privatno-pravnog sadržaja prirodnog stanja – „formalno zakoni o mojem i tvojem u prirodnom stanju sadrže isto što propisuju zakoni u građanskom stanju, ako se ono zamišlja samo po čisto umnom poimanju” (6: 313) – nego mogućnosti provedbe tog sadržaja, tj. djelovanja prema umno-pravnim principima privatnog prava. Točnije, kada Kant izlaže privatno pravo kao dio prirodnog stanja, on hoće pokazati kako se principi privatnog prava „po čistom umnom poimanju” mogu formulirati bez reference na državu, ali ne i da je djelovanje po tim principima moguće već u prirodnom stanju. Jer to je stanje ono u kojemu ne možemo nikada „biti sigurni od međusobnog nasilja, i to po pravu svakoga da čini *ono što smatra pravnim i dobrim* te da u

posjeda Zemlje posljedica je dva neodabrana uvjeta čovjekove egzistencije: prvo, nitko na ovaj svijet nije došao svojom voljom (otuda je to pravo izvorno) i drugo, zemljina površina je ograničena i sva mjesta na njoj su međusobno povezana (pa svi imaju pravo na sve). Budući da bi u tim uvjetima došlo do sukoba oko upotrebe stvari „zbog prirodno neizbježne suprotstavljenosti različitih htijenja” (6: 267), *a priori* sjedinjena volja svih „hoće” raspodjelu zajedničke zemlje i stvaranje zasebnog posjeda. Poanta je Kantove ideje izvornog zajedničkog posjeda pokazati kako se već prije bilo kakvog pravnog čina nalazimo u odnosu pravne obaveze prema drugima (Ludwig, 2005: 128, 130), odnosno svaka stvar je izvorno *res omnium*, ne *res nullius* (Kersting, 1981: 48). Stoga ovlaštenje na izvorno stjecanje mora doći od *a priori* sjedinjene volje svih. No, ta je volja zbiljska samo u građanskom stanju pa je stjecanje u prirodnom stanju provizorno pravno, odnosno ono je pravno samo u anticipaciji i pripremi građanskog stanja.

tome ne bude ovisan o mnijenju drugoga” (6: 312). U tom smislu, prirodno je stanje nepravno stanje ili stanje bespravljia.

Razlog nasilnosti u prirodnom stanju, međutim, nije čovjekova agresivnost niti bilo koja njegova druga stvarna ili pretpostavljena prirodna sklonost. Doduše, Kant upozorava na „općenitu sklonost ljudi da izigravaju gospodara nad drugima (da ne poštuju prednost prava drugih ako misle da su moćniji ili lukaviji od njih” (6: 307). Ali nesigurnost prirodnog stanja nije posljedica te sklonosti, nego nepostojanja mjerodavnog suca čija bi odluka bila obvezujuća za sve (6: 312). U tim uvjetima ne mogu imati jamstvo da će se drugi suzdržati od povrede mojih prava, iz kojih god razloga se odlučili za tu povredu. Moguće je, naime, biti u zabludi ili grijehiti u pogledu prava, različito ga tumačiti ili se ne slagati oko njegove primjene na konkretne slučajeve. Ne moramo, dakle, pretpostaviti da su ljudi po prirodi zli, agresivni ili sebični; čak i ako svatko djeluje u skladu s najboljim namjerama, odnosno „bili ljudi dobroćudni i pravdoljubivi koliko mu drago” (6: 312), prirodno stanje je nesigurno jer svatko djeluje isključivo prema vlastitim predodžbama dobrog i ispravnog. Svatko je prijetnja, drugim riječima, ne zbog svoje prirode, nego zbog prirode stanja u kojem se nalazi. U prirodnom stanju stoga po definiciji ne mogu imati jamstvo da drugi neće zadirati u moja prava. A budući da je jamstvo drugih uvjet moje recipročne obveze prema njima, nemam obvezu suzdržati se od povrede njihovih prava.¹⁹ Jamstvo jedni drugima možemo dati samo stupanjem u građansko stanje. Ostanak u prirodnom stanju, tj. nespремnost da se zajedno s drugima uspostavi građansko stanje ekvivalentan je objavi rata ili izravnom napadu na druge, neovisno o nečijem stvarnom ponašanju ili njihovim deklariranim namjerama (Fulda, 1997: 279; Byrd, 2010: 103).²⁰ Zato „nije potrebno čekati na zbiljsko neprijateljstvo” drugih, nego je svatko „ovlašten primijeniti silu protiv onoga tko mu već po svojoj naravi prijeti

¹⁹ Arthur Ripstein razlikuje tri deficita prava u prirodnom stanju – neodređenost, nepostojanje jamstva i jednostrano htijenje – smatrajući kako su potonja dva specifična za stečeno pravo. Drugim riječima, problem jamstva po Ripsteinovu sudu ne postoji u slučaju prirodnog prava (Ripstein, 2009: 161, 177). Takva interpretacija ne čini mi se točna ako tri deficita razmatramo odvojeno, što prema Ripsteinu trebamo činiti (Ripstein, 2009: 172). Ripsteinov stav kako deficit jamstva vrijedi samo za stečeno pravo smislen je samo ako problem jamstva uzmemo kao posljedicu nemogućnosti da se neki izvanjski predmet trajno stekne u prirodnom stanju, tj. nemoguće je drugima dati jamstvo na suzdržavanje od povrede prava koje još nemaju (o čemu će uskoro biti više riječi). No time bi problem jamstva bio učinjen ovisnim o problemu jednostranog htijenja. Po mom sudu, nepostojanje jamstva pogađa i prirodno pravo jer je isključivo posljedica odsustva političke vlasti koja bi kao instanca opće prisile osigurala da se svatko pridržava jamstva danog drugima. Za kritiku Ripsteinova tumačenja i shvaćanje da se problem jamstva odnosi i na prirodno pravo vidi Pallikkathayil (2017).

²⁰ Stoga ne stoji da druge tretiramo kao „potencijalne rivale” prije negoli su „dokumentirali svoje rivalstvo ponašanjem suprotnim pravu” – što bi proturječilo odrednici prirodnog prava da nitko nije spram drugih počinio nepravu prije pravnog čina – kako u svojoj inače sjajnoj interpretaciji prijelaza iz prirodnog u građansko stanje tvrdi Wolfgang Bartuschat (1998: 27). „Pravni čin” može se sastojati u poduzimanju i propuštanju nekog djelovanja, a drugi se ovdje drže odgovornima za propuštanje obaveznoga pravnog djelovanja: izlaska iz prirodnog stanja i stupanja u građansko stanje.

(‘*Quilibet praesumitur malus, donec securitatem dederit oppositi*’)” (6: 307). Dru-
gim riječima, svatko ima pravo preventivno napasti druge.²¹

Treba istaknuti kako Kant ne kaže samo da u prirodnom stanju *možemo* primijeniti silu prema drugima zbog nepostojanja javne vlasti, koja bi takvu primjenu sile spriječila, nego imamo *pravo* ili *ovlast* na prisilu da bi se obranili od drugih, što uključuje i pravo preventivnog napada na njih. Ovlast na primjenu sile imamo na osnovu našeg prirođenog i stečenog prava, jer svako pravo je „ovlast na prisilu”, odnosno pravo uvijek sadrži ovlast da prisilom provedemo sadržaj prava.²² Te dvije ovlasti prema Kantu nikada ne mogu biti rastavljene, iako subjekt koji provodi prisilu može biti različit od subjekta prava. U građanskom stanju pravo provođenja prisile u normalnom slučaju pripada državi, no u prirodnom stanju, koje je definirano odsustvom javne vlasti, ono pripada svakom pojedincu.²³ U ovom pogledu, međutim, postoji razlika između prirođenog i stečenog prava. Nedvojbeno je, naime, da prirođeno pravo – upravo zato što je prirođeno (ne moramo ga steći) – imamo već u prirodnom stanju. Iako je uživanje ovoga prava u prirodnom stanju neizvjesno, zbog razloga koji su maloprije navedeni, njegov status ne ovisi o tome nalazimo li se u prirodnom ili građanskom stanju. Pravo nad nekim izvanjskim predmetom, s druge strane, moramo steći i ono se stječe, kako smo vidjeli u prethodnom poglavlju, jednostranim činom zaposjedanja. Ali svojom jednostranom

²¹ Kantovo pozivanje na „narav” ne treba razumjeti kao pribjegavanje antropološkom argumentu. Kao i u nekim drugim slučajevima smisao njegova iskaza bolje izražava formulacija na latinskom: „Za svakoga se pretpostavlja da je zao dok ne dokaže suprotno.” Kao što je gore pokazano, drugi su prijetnja u prirodnom stanju ne zbog neke inklinacije svojstvene čovjekovoj prirodi, nego zbog prirode odnosa u stanju bez javne vlasti. „Dokazati suprotno” (da će se suzdržati od povrede prava drugih) svatko može samo napuštanjem prirodnog stanja. Nesigurnost prirodnog stanja, dakle, nije posljedica čovjekovog karaktera, nego je sadržana „u umnoj ideji takvog (ne-pravnog) stanja” (6: 312).

²² Vidi bilješku 2 gore.

²³ Nasuprot ovom tumačenju, Katrin Flikschuh smatra kako „zahtjev za prisilnim provođenjem” (engl. *enforcement claim*) sadržan u svakom pravnom zahtjevu ne podrazumijeva istovremeno „ovlast na prisilno provođenje” (engl. *authority to enforce it*). Potonju ovlast pojedinci prema njezinu sudu nemaju u prirodnom stanju jer se ne može zajamčiti recipročnost provođenja prisile koju podrazumijeva svaki pravni odnos, tj. jer prisilu provode oni koji su neposredno uključeni u pravni odnos pa je provedba prisile nužno jednostrana (Flikschuh, 2008: 391-3). Dok prema Flikschuh ovo vrijedi i za prirođeno i za stečeno pravo u prirodnom stanju, Ripstein ograničava nepostojanje prava na provođenje ovlasti na prisilu inherentne svakom pravu samo na stečeno pravo (Ripstein, 2009: 162, 165). Ni jedna od ovih interpretacija po mom sudu ne mogu se prihvatiti. Prvo, one nemaju uporište u tekstu jer Kant ne kaže samo da faktički možemo provoditi prisilu prema drugima u prirodnom stanju, niti samo tvrdi nepostojanje obaveze suzdržavanja od zadiranja u prava drugih, nego nedvosmisleno ističe pravo svakoga da čini ono što smatra dobrim i pravim, odnosno smatra kako smo „ovlašteni primijeniti silu” (6: 307) protiv drugih da bismo zaštitili svoja prava ili ono što smatramo svojim pravima. Važnije je, međutim, da bi odricanje „ovlasti na provođenje prisile” znatno otupilo oštricu Kantova argumenta kad je riječ o prirodnom stanju. To stanje, naime, nije samo činjenično nepodnošljivo zato što svatko može jednostrano primjenjivati prisilu – uostalom ono to uopće ne mora biti – nego je pravni pandemonij zato što svatko ima pravo na jednostranu primjenu sile. Upravo zato što je pravo na jednostranu uporabu prisile nespojivo s recipročnošću koju zahtjeva pojam prava, prirodno stanje je, kao što će uskoro biti pokazano, moralno nemoguće i pravno zabranjeno te je pravna dužnost, a ne samo stvar razboritosti, napustiti to stanje.

voljom ne mogu drugima nametnuti obavezu koju oni inače ne bi imali. Stoga Kant nastoji pokazati kako nam trajno pravo na neki izvanjski predmet daje samo *a priori* sjedinjena volja svih koja je, međutim, zbiljska samo u građanskom stanju. Posjedovanje izvanjskog predmeta u prirodnom stanju je stoga pravno samo „u očekivanju i pripremi takvog stanja”, ili ono je „*provizorno pravno posjedovanje*” (6: 257). Tek nakon stvarnog sankcioniranja mog čina zaposjedanja nekog izvanjskog predmeta zajedničkom voljom u građanskom stanju, posjedovanje tog predmeta postaje „*konačno posjedovanje*” (6: 257). Za razliku od prirodanog prava, pravo nad nekim izvanjskim predmetom nikad ne možemo u potpunosti imati prije uspostave građanskog stanja.

Iz tog razloga ovlast na prisilu sadržana u provizornom pravu posjeda u prirodnom stanju zapravo je ovlast da druge primoramo na ulazak u građansko stanje kako bi svačiji posjed mogao biti učinjen konačnim: „ako mora biti pravno moguće da se neki izvanjski predmet ima kao svoj, onda i subjektu mora biti dopušteno da svakoga s kime se počne sporiti o tom kome pripada takav objekt *primora* da zajedno s njim stupi u građansko uređenje” (6: 256).²⁴ No Kant ne ostavlja prostora sumnji da, sve dok drugi odbijaju napustiti prirodno stanje, tj. dok god svi zajedno ne stupimo u građansko stanje, svatko ima ovlast prisilom braniti ono što smatra svojim izvanjskim posjedom. „Prije no što spremno stupi u to stanje, subjekt se s pravom odupire onima koji se tome ne žele prikloniti i koji ga žele omesti u njegovom provizornom posjedovanju” (6: 257).²⁵ U prirodnom stanju tako svatko ima ovlast na jednostranu uporabu sile prema drugima kako bi obranio svoje prirodno i svoje provizorno pravo posjeda, a na temelju vlastite prosudbe onog što smatra ugrozom tih prava (Hüning, 2013: 146). Budući da je jednostrana i arbitrarna uporaba sile nasilje, prirodno stanje je stanje u kojemu svatko ima pravo na nasilje. Takva situacija je moralno i pravno nemoguća te stoga neodrživa jer je u direktnoj suprotnosti s pojmom prava koji je „skup uvjeta pod kojima se htijenje jednoga može po općem zakonu slobode uskladiti s htijenjem drugoga” (6: 230) ili koji se preko ovlasti na prisilu inherentnu pravu može odrediti kao „mogućnost povezivanja opće uzajamne prisile sa svačijom slobodom” (6: 232). Obje formulacije pojma prava sadrže zahtjev poopćivosti djelovanja (ili primjene prisile), a raspolaganje pravom na prisilu je u prirodnom stanju po definiciji nepoopćivo. Prisila u prirodnom stanju, drugim riječima, nije zakonita prisila, ili prisila koja se primjenjuje prema predodžbi zakona, nego puko nasilje. Ono je kao pravo sadržano u samoj „umnoj ideji takvog (ne-pravnog) stanja” (6: 312), kao što je opća uzajamna prisila sadržana u ideji pravnog (građanskog) stanja. Zato Kant kaže da se dužnost na-

²⁴ Iz istog razloga dužnost napuštanja prirodnog stanja i uspostavljanje građanskog stanja utemeljena je u stečenom, a ne u prirodnom pravu! Sasvim pojednostavljeno: budući da pravo nad nekim izvanjskim predmetom ne mogu trajno steći u prirodnom stanju, a moram imati mogućnost pravnog posjedovanja izvanjskih predmeta (jer tako zahtjeva Pravni postulat, tj. zakon dopuštanja), obavezni smo uspostaviti građansko stanje u kojemu svatko može steći pravo nad nekim izvanjskim predmetom. Ipak, pravi izvor političke obveze sloboda je sama. Kant, kao što smo vidjeli u drugom poglavlju, pravo posjeda shvaća kao nužno za puno očitovanje slobode. Za Kantovo shvaćanje dužnosti izlaska iz prirodnog stanja kao pravne dužnosti izvedene iz prava izvanjskog posjeda vidi Jukić, 2023.

²⁵ Ovdje slijedim čitanje Kantove „teze o provizornosti” Rafeeqa Hasana (2018). Hasanov tekst sadrži i kratak pregled drugih interpretacija.

puštanja prirodnog stanja može „raščlambom izvesti iz pojma *prava* u izvanjskom odnosu koje je u opreci spram *nasilja* (*violentia*)” (6: 307).²⁶

Razlog zašto je prirodno stanje „nepravno” ili „bespravno” je stoga što je u njemu pravo ono što nikako ne može biti pravo. „Ako namjeravaju biti i ostati u tom stanju izvanjski nezakonite slobode, *jedan drugome* uopće i ne čine nepravo kada se međusobno napadaju; jer što vrijedi za jednako to podjednako vrijedi i za drugoga (...): ali općenito uzevši, najveće nepravo čine time što hoće biti i ostati u stanju koje nije pravno, tj. u kojemu ničije vlastito nije sigurno od tuđeg nasilja.” (6: 308). Na ovoj osnovi Kant formulira Postulat javnog prava koji nam kaže: „iz odnosa neizbježnog supostojanja sa svim drugima prijeđi u pravno stanje, tj. stanje sudbene pravde” (6: 308). Postulatom formuliran zahtjev *exeundum e statu naturali* pritom nije savjet razboritosti, nego moralna dužnost ili bezuvjetna zapovijed koja je izvedena iz naše umne slobode primijenjene na izvanjske (pravne) odnose. Iz prirodnog stanja ne trebamo izaći jer u građanskom društvu možemo bolje zadovoljiti svoje potrebe ili ostvariti neku korist. Univerzalnost takvih razloga zbog njihova empirijskog karaktera upitna je i oni u najboljem slučaju mogu dati više ili manje uvjerljiv motiv za napuštanje prirodnog stanja. Ali obvezu napuštanja prirodnog stanja možemo imati samo na osnovu slobode. A od naše slobode ne možemo odustati, kao što možemo odustati od težnje za ostvarivanjem ove ili one empirijske svrhe (udobnog života ili djelovanja iz samointeresa), jer ona je obveza koju imamo prema čovječanstvu u vlastitoj osobi. Iako je nedvojbeno u našem interesu izaći iz prirodnog stanja, obavezu da to učinimo imamo isključivo zato što je naša izvanjska sloboda nemoguća u prirodnom stanju. „Prevlast pukog privatnog uma – ili pukog nasilja – predstavlja kao takva, prije i s onu stranu svake ugroze vitalnih interesa pojedinca, izravnu proturječnost s pravnim umom: prirodno stanje je kao takvo zapreka slobodi, skandal praktičnog uma.” (Herb i Ludwig, 1993: 299).

No Kant kaže da je djelovanje prema Postulatu i pravna, a ne samo moralna dužnost, što, podsjetimo, znači da su drugi moralno ovlašteni primorati/prisiliti me na izlazak iz prirodnog stanja. Razlog zašto je u ovom slučaju primjena prisile moralno opravdana je taj što, kako smo maloprije vidjeli, svatko čini „najveće nepravo” time što „hoće biti i ostati u stanju koje nije pravno” (6: 308). U prirodnom stanju ionako imamo ovlast na prisilu prema drugima (radi zaštite svog prirodnog prava i onoga što smatramo svojim stečenim pravom), ali se primjena prisile zbiva u uvjetima u kojima nitko ne može ostvariti svoju slobodu. Prisila je u prirodnom stanju „nezakonita” jer je nepoopćiva. Prisiljavajući druge na ulazak u građansko stanje činimo im stoga manje „nepravno” nego da ih ostavimo u prirodnom stanju, „u kojemu ničije vlastito nije sigurno od tuđeg nasilja” (6: 308). Drugim riječima, prisila na ulazak u građansko stanje ne mijenja svačiju izloženost prisili, ali mijenja način primjene prisile. Budući da samo u građanskom stanju prisila „po općim zakonima može supostojati sa svačijom slobodom” (6: 232), prisila na ulazak u građansko stanje i sama je spojiva sa svačijom slobodom, odnosno moralno opravdana.

²⁶ Ne može biti „sile” kako stoji u hrvatskom prijevodu, jer upotreba sile nije, kao što smo vidjeli, u opreci s pojmom prava, ali jednostrana i arbitrarna upotreba, tj. nasilje jest. Njemački izraz *Gewalt* može značiti i sila i nasilje pa i vlast, ali Kant ipak u drugim slučajevima kad govori o (pri)sili u smislu različitom od nasilja rabi izraz *Zwang*. Neovisno o tome, i ovdje je značenje pojma precizirano njegovom latinskom inačicom navedenom u zagradi (*violentia*). U standardnom engleskom prijevodu *Gewalt* je stoga na ovom mjestu ispravno prevedena s *violence* (a ne s primjerice *coercion*, *constraint*, *compulsion* ili *force*).

Zaključak

Cilj ovoga rada bio je pokazati specifičnost Kantova shvaćanja tradicionalnog zahtjeva modernoga prirodnog prava za izlaskom iz prirodnog stanja i stupanjem u građansko stanje. Taj zahtjev u *Pravnom nauku* nije određen kao izraz racionalnog samointeresa ni kao obaveza prema onostranom autoritetu, nego ima status bezuvjetne dužnosti. Izveden neposredno preko stečenog prava, on je utemeljen u našoj slobodi koja u svom izvanjskom očitovanju podrazumijeva ovlast na nezavisnost od prisiljavajućeg htijenja drugih ili pravo da u izvanjskim odnosima ne budemo nikada tretirani samo kao sredstvo proizvoljnog htijenja drugih. Ovo pravo na izvanjsku slobodu je prirodno jer ga imamo na osnovi čovječanstva u vlastitoj osobi, čiji je izvor u konačnici naša sposobnost za djelovanje prema moralnom zakonu. Ali sloboda je, kao što smo vidjeli, nemoguća u prirodnom stanju. Sloboda, naime, uvijek pretpostavlja pojam zakona, ili djelovanje prema koncepciji zakona: prirodno pravo na slobodu je zaštićeno samo ako „se htijenje jednoga može po općem zakonu slobode uskladiti s htijenjem drugoga” (6: 230), a pravo posjeda izvanjskih predmeta možemo steći samo na osnovu „opće zakonodavne volje” jer se samo preko volje koja je opća, a ne tek jednostranom voljom, stečeno pravo može uskladiti s prirodnim pravom drugih i zajamčiti recipročnost prava i obveza u pogledu posjedovanja izvanjskih predmeta. No u prirodnom stanju nemoguće je slobodu jednoga uskladiti sa slobodom drugih po općem zakonu, jer je to stanje „izvanjski nezakonske slobode” (6: 307) ili „slobode divljeg bezakonja” (6: 316), u kojemu svatko ima ovlast da po vlastitom nahođenju primjenjuje silu prema drugima. Stoga praktični um bezuvjetno zapovijeda, tj. neovisno o svakom interesu, isključivo sa stajališta slobode, napuštanje prirodnog stanja i uspostavu građanskog stanja: kao što je „moral unutarnja upotreba slobode neovisno o svim prirodnim težnjama za srećom, tako je pravo upotreba slobode u vanjskim odnosima ljudi među sobom, također neovisno o prirodnim svrhama” (Pažanin, 1996: 40). Svoju „opću slobodu” nalazimo tek „u zakonitoj ovisnosti, tj. u pravnom stanju” (6: 316).

Prirodno stanje, dakle, za Kanta nije, kao za Hobbesa, stanje u kojem je čovjekov život „usamljenički, jadan, prljav, okrutan i kratak” (L, 13.9). Odnosno, ono to možda jest, ali ne mora biti. Ono nije stanje u kojem smo izloženi nasilju drugih, nego stanje u čijoj je „umnoj ideji” da nikada ne možemo „biti sigurni od međusobnog nasilja” (6: 312). Prirodno stanje ne trebamo napustiti zato što u njemu ne možemo ostvariti svoje žudnje ili zadovoljiti potrebe ili zato što u njemu nije moguć civilizacijski napredak, jer ni u jedno od toga ne možemo biti sigurni. I udobnost čovjekova života i civilizacijski napredak, općenito ispunjenje svih prirodnih svrha, uključujući i održanje vlastitog života, u prirodnom stanju izloženi su slučajnostima koje mogu prevagnuti na ovu ili onu stranu. Ali ništa od toga nije razlog naše dužnosti da istupimo iz prirodnog stanja. Razlog je što je naša sloboda određena slučajem, a ne zakonom. Prirodno stanje, kaže nam Kant, „nije moralo biti stanje ‘nepravde’ (‘iniustus’) zbog toga što su se ljudi jedni prema drugima odnosili samo prema pukoj mjeri vlastite sile” (6: 312). Jer ljudi su se mogli spontano suzdržavati od povrede prava drugih ili spontano dogovoriti oko priznavanja izvanjski mog i tvog. Ali ono je „stanje ‘bespravlja’ (‘status iustitia vacuus’)” zato što se u njemu ne može naći „mjerodavan sudac” koji bi na osnovu zakona donio obvezujuću odluku za sve onda kada je pravo prijeporno (6: 312-3).

Neovisno o ovome, mogli bismo ipak smatrati kako je postaviti pred pojedinca *moralnu dužnost* napuštanja prirodnog stanja zahtjev koji on teško može ispuniti. No, to je tako samo ako *motiv* ispunjenja dužnosti poistovjetimo s *osnovom* njezina

važnja. *Exeundum e statu naturali*, podsjetimo, pravna je dužnost, a pravne su one moralne dužnosti kod kojih pobuda na ispunjenje dužnosti može biti bilo koja, zbog čega na djelovanje prema pravnim dužnostima mogu, u krajnjoj instanci, biti prisiljeni od drugih. Strah od kazne, žudnja da izbjegnem prisilu, očekivanje neke koristi (uz ispunjenje dužnosti radi nje same, u kojem slučaju je pravna dužnost i etička dužnost) – svi ovi motivi (i drugi) dolaze u obzir pri ispunjavanju pravnih dužnosti. Ali obavezu na ispunjavanje pravnih dužnosti imamo zato što je zakon, kao objektivni element pravnog zakonodavstva, propis čistoga praktičnog uma i kao takav moralni zakon. Zbog nevažnosti pobude pri ispunjavanju pravnih dužnosti, pri osnivanju države možemo se osloniti i pouzdati u sebične sklonosti ljudske prirode. Anticipirajući u *Vječnom miru* prigovor da je republikansko uređenje (kao idealni oblik države) primjereno samo narodu anđela, Kant tako ističe: „Problem osnivanja države može se riješiti, ma kako to grubo zvučalo, i za sam narod đavola” (Kant, 2000: 134), a rješenje je u tome da um iskoristi „mehanizam prirode, služeći se sebičnim sklonostima čovjekovim (a one, razumljivo, dolaze u vanjski sukob) kao sredstvom za ostvarenje svoje prave svrhe, to jest pravnog propisa, i da na taj način, koliko to stoji do same države, unaprijedi i osigura unutarnji i vanjski mir” (Kant, 2000: 135). Moral drugim riječima dolazi na kraju, a na početku treba računati sa čovjekovim sklonostima, jer se „ne može očekivati da dobar ustav države dolazi od moralnosti, nego baš obratno, da dobar ustav omogućuje dobro moralno obrazovanje naroda”. Ne radi se, dakle, o dvije strategije utemeljenja političke obveze. Mehanizam prirode nije suprotan moralu, nego mu je komplementaran, on upućuje u istom smjeru kao i moral, i um ga može iskoristiti za svoje svrhe. Ali postići te svrhe, u ovom slučaju, istupiti iz prirodnog stanja trebamo ne zato što nas na to *sklanja* naša empirijska priroda, nego zato što nas na to *obvezuje* naša umna priroda.

Literatura

- Bartuschat, W. (1998). *Recht und Handeln*. U: R. Zaczyk, M. Köhler i M. Kahlo (ur.), *Festschrift für E.A. Wolff*. (str. 17-32). Berlin: Springer.
- Baumann, P. (1994). *Zwei Seiten der Kantschen Begründung von Eigentum und Staat*. *Kant-Studien*, 85(2), 147-159.
- Beck, L. W. (1960). *A Commentary on Kant's Critique of Practical Reason*. Chicago i London: University of Chicago Press.
- Blumenfeld, J. (2024). *The Concept of Property in Kant, Fichte, and Hegel: Freedom, Right, and Recognition*. New York: Routledge.
- Burger, H. (1990). *Subjekt i subjektivnost*. Zagreb: Globus.
- Byrd, B. S. (2010). *Intelligible Possession of Objects of Choice*. U: L. Denis (ur.), *Kant's Metaphysics of Morals: A Critical Guide* (str. 93-110) Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511763250.006>
- Byrd, B. S., i Hruschka, J. (2006). *The Natural Law Duty to Recognize Private Property Ownership: Kant's Theory of Property in His Doctrine of Right*. *The University of Toronto Law Journal*, 56(2), 217-282. <http://dx.doi.org/10.1353/tlj.2006.0006>
- Flikschuh, K. (1999). *Freedom and Constraint in Kant's Metaphysical Elements of Justice*. *History of Political Thought*, 20(2), 250-271.
- Flikschuh, K. (2008). *Reason, Right, and Revolution: Kant and Locke*. *Philosophy & Public Affairs*, 36(4), 375-404. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1088-4963.2008.00146.x>

- Flikschuh, K. (2017). A Regime of Equal Private Freedom? Individual Rights and Public Law in Ripstein's *Force and Freedom*. U: M. J. Stone i S. Kisilevsky (ur.), *Freedom and Force. Essays on Kant's Legal Philosophy* (str. 55-74). Portland: Hart Publishing.
- Flikschuh, K. (2022). Innate Right in Kant – A Critical Reading. *European Journal of Philosophy*, 30(2), 1-17. <https://doi.org/10.1111/ejop.12707>
- Fulda, H. F. (1997). Kants Postulat des öffentlichen Rechts. *Jahrbuch für Recht und Ethik*, 5, 267-290.
- Hasan, R. (2018). The Provisionality of Property Rights in Kant's Doctrine of Rights. *Canadian Journal of Philosophy*, 48(6), 850-876. <https://doi.org/10.1080/00455091.2018.1429181>
- Herb, K., i Ludwig, B. (1993). Naturzustand, Eigentum und Staat. Immanuel Kants Relativierung des „Ideal des Hobbes“. *Kant-Studien*, 84(3), 283-316.
- Hespe, F. (2002). „Wohl dem der im Besitze ist“: Zur Eigentumsbegründung in Kants *Rechtslehre*. U: D. Hüning, G. Stiening i U. Vogel (ur.), *Societas rationis: Festschrift für Burkhard Tuschlings zum 65. Geburtstag* (str. 119-149). Berlin: Duncker & Humblot.
- Hruschka, J. (2004). The Permissive Law of Practical Reason in Kant's „Metaphysics of Morals“. *Law and Philosophy*, 23(1), 45-72. <http://dx.doi.org/10.1023/B:LAPH.0000004354.08266.d9>
- Hobbes, T. (1994). *Leviathan*. Edited by Edwin Curley. Hackett Publishing Company.
- Hobbes, T. (1998). *On the Citizen*. Edited by Richard Tuck and Michael Silverthorne. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hüning, D. (2013). Kant's Theory of Criminal Law and the jus talionis. *Estudos Kantianos*, 1(1), 139-160. <http://dx.doi.org/10.36311/2318-0501/2013.v1n1.3069>
- Jukić, K. (2023). Prisila na slobodu – izlazak iz prirodnog stanja i stupanje u građansko stanje kao pravna dužnost u Kantovoj pravno-političkoj teoriji. *Politička misao*, 60(1), 136-157. <https://doi.org/10.20901/pm.60.1.06>
- Kant, I. (1990). *Kritika praktičkog uma*. Zagreb: Naprijed.
- Kant, I. (1999). *Metafizika čudoređa*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kant, I. (2003). *Osnivanje metafizike čudoređa*. Zagreb: Feniks.
- Kant, I. (2000). *Pravno-politički spisi*. Zagreb: Politička kultura.
- Kersting, W. (1981). Freiheit und intelligibler Besitz. Kants Lehre vom synthetischen Rechtssatz a priori. *Allgemeine Zeitschrift für Philosophie*, 6(1), 31-51. doi.org/10.5771/0340-7969-1981-1-31
- Kersting, W. (1991). Eigentum, Vertrag und Staat bei Kant und Locke. U: M.P. Thompson (ur.), *John Locke und/and Immanuel Kant: Historische Rezeption und gegenwärtige Relevanz* (str. 109-134). Berlin: Duncker & Humblot.
- Ludwig, B. (2002). Whence Public Right? The Role of Theoretical and Practical Reasoning in Kant's *Doctrine of Right*. U: M. Timmons (ur.), *Kant's Metaphysics of Morals: Interpretative Essays* (str. 159-183). Oxford: Oxford University Press.
- Ludwig, B. (2005). *Kants Rechtslehre*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Ludwig, B. (2013). Die Einteilungen der *Metaphysik der Sitten* im Allgemeinen und die der *Tugendlehre* im Besonderen. U: A. Trampota, O. Sensen i J. Timmermann

- (ur.), *Kant's „Tugendlehre“*. *A Comprehensive Commentary* (str. 59-84). Berlin: De Gruyter.
- Mulholland, L. A. (1990). *Kant's System of Rights*. New York: Columbia University Press.
- Pallikkathayil, J. (2017). Persons and Bodies. U: S. Kisilevsky i M. Stone (ur.), *Freedom and Force: Essays on Kant's Legal Philosophy* (str. 35-54). Portland: Hart Publishing.
- Paton, H. J. (1948). *The Categorical Imperative. A Study in Kant's Moral Philosophy*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Pažanin, A. (1996). Moral, pravo i politika u praktičnoj filozofiji kasnoga Kanta. *Politička misao*, 33(4), 33-50.
- Ribarević, L. (2006). Prirodni zakoni u sjeni prirodnog prava: dvije linije argumentacije u *Levijatanu*. *Politička misao* 43(1), 79-93
- Ripstein, A. (2009). *Force and Freedom: Kant's Legal and Political Philosophy*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- Steigleder, K. (2002). *Kants Moralphilosophie: Die Selbstbezüglichkeit reiner praktischer Vernunft*. Stuttgart: J.B. Metzler Verlag.
- Szymkowiak, A. (2009). Kant's Permissive Law: Critical Rights, Sceptical Politics. *British Journal for the History of Philosophy*, 17(3), 567-600.
<https://doi.org/10.1080/09608780902986656>

Kant's Postulate of Public Right

Abstract In distinction to the earlier natural law tradition, Kant does not conceive the exit from the state of nature and entering the civil condition as a council of prudence or God's command, but as a moral duty or an *a priori* requirement of pure practical reason. Such a moral grounding of the move from the state of nature to a civil condition is reconstructed in this article through three elements of Kant's *Doctrine of Right*. First, Kant does not derive the innate right to freedom from our desire for self-preservation or some other (alleged) natural inclination, but from the „humanity“ in our person, which is ultimately founded in rational freedom, or our capacity for moral self-legislation. Second, the acquired right (or right to property) is seen as necessary for the full exercise of our outer freedom and not as an instrument of achieving some external end (e.g. satisfaction of needs, utility). Third, both rights (acquired directly and innate indirectly) are considered under the assumption of the state of nature. Considered rationally, this is a state in which we can never be secure from mutual violence because in the absence of public authority everyone is entitled to use coercion against others at their own discretion and unilaterally. The state of nature is „unrightful“ because right demands that the freedom of choice of one can be united with choice of others in accordance with a universal law. Since freedom is by definition impossible in the state of nature, pure practical reason commands the following unconditionally, i.e. independently of any interest and exclusively from the standpoint of freedom: *exeundum e statu naturali*.

Key words moral autonomy, innate right, acquired right, state of nature, civil condition.

Kako citirati članak / How to cite this article:

Vujeva, D. (2025). Kantov Postulat javnog prava. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 22 (1). 67-85. <https://doi.org/10.20901/an.22.04>